

פרשת בהעלותך: האם הנמצא חוץ לביתו צריך להדליק נרות שבת

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה התורה (ח, ג) על אהרן להדליק את המנורה: "דבר אל־אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתָּהּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּר אֶל־מִזְבֵּחַ הַמִּנְחָה וְאִירֹה שְׂבַעֲתָה הַנֵּרוֹת". למרות שהמצווה כשרה הייתה גם בבניו, **הרמב"ן** (שם) דייק מלשון הפסוק המורה את הציוד לאהרן, וממשיך וכותב "ויעש כן אהרן", שכל עוד אהרן היה בחיים, רק הוא היה מדליק את המנורה. ובלשונו:

"טעם ויעש כן אהרן - לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו. ואף על פי שהמצווה כשרה בבניו כמו שנאמר (שמות כז כא) יערוך אותו אהרן ובניו, אבל היה הוא מזדרז במצווה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב. ואולי נרמז לו זה מפסוק (ויקרא כד ג) מחוץ לפרכת העדת יערוך אותו אהרן מערב עד בקר, כי בו בחר השם בימיו. ומפני זה אמר גם עתה "דבר אל אהרן בהעלותך", ולא אמר "דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם".

כפי שראינו בעבר, יש המשווים בין הדלקת נרות המנורה להדלקת נרות שבת, ולמדים מהשוואה זו מספר הלכות. בעקבות כך, השנה נעסוק בהלכות הדלקת נרות שבת, ובמספר עניינים הקשורים למצווה זו. נפתח במחלוקת הפוסקים מתי יש להדליק נרות, האם ניתן להדליק בנרות שעווה. נסיים במקום ההדלקה, ומה יעשה אדם הנמצא חוץ לביתו.

זמן ההדלקה

מתי יש להדליק נרות? הגמרא במסכת שבת (כג ע"ב) כותבת, שבתחילה אשתו של רב יוסף הייתה מאחרת להדליק נרות, כדי שההדלקה תהיה סמוכה לשבת. הוא העיר לה שאין להדליק נרות ממש בסמיכות, אלא צריך שהנר ידלוק מעט זמן קודם השבת, ולראייה שבמדבר עמוד האש לא החליף את עמוד הענן ברגע האחרון, אלא שהיה איתו מעט קודם ההחלפה.

בתגובה להערת בעלה רצתה להדליק מוקדם מאוד, אך העיר לה 'ההוא סבא', שגם הדלקה מוקדמת מדי לא טובה. טעם הדבר הוא, שהרי בעבר היו רגילים להדליק נרות כדי להאיר את החדרים, לכן אם ידליקו נרות מוקדם מדי, לא יהיה ניכר שהדלקה זו היא לכבוד שבת. משום כך יש להדליק לא סמוך מדי לשבת, אך גם לא מוקדם מדי.

מעשה רב

לכאורה להוראה שאין להדליק את הנרות מוקדם מדי, יש סתירה ממעשה רב. הגמרא במסכת ברכות (כז ע"ב) מספרת, שרב התפלל ערבית של שבת מוקדם, שכן קיבל על עצמו תוספת שבת. מעבר לשאלה כיצד התפלל ערבית מוקדם, נקודה בה עסקנו בעבר (ויקהל פקודי שנה ג'), ישנה שאלה נוספת, כיצד הדליק רב נרות מוקדם? והרי לא ניכר שהנר לכבוד שבת:

התוספות (שם, ע"א ד"ה דרב) יישבו, שכאשר הגמרא כותבת שאין להדליק נרות שבת מוקדם, הכוונה היא בתנאי שהמדליק או אחד מבני הבית אינו מקבל שבת לאחר מכן, שאז ההדלקה רחוקה מקבלת השבת. במקרה של רב הוא היה מקבל את השבת מוקדם, ולכן אין מניעה גם להדליק הנרות מוקדם. עם זאת, אף במקרה זה לא ניתן להדליק קודם פלג המנחה, שכן לא ניתן לקבל שבת כל כך מוקדם. ובלשון **השולחן ערוך** (רסג, ט) שפסק כמותם:

"לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת; וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה."

למרות האמור, כתב **המנחת יצחק** (ט, כ), שבירושלים בה נוהגים להדליק נרות שבת כארבעים דקות לפני השקיעה, גם אם אחד מבני הבית לא קיבל שבת בהדלקה, אין מניעה להדליק, שכן ברור לכל שההדלקה היא לכבוד שבת. עוד ניתן להוסיף, שבזמן הזה שלא מדליקים נרות על מנת להאיר אלא רק לכבוד שבת, בכל המקומות ניתן להדליק נרות שבת מוקדם, ואין חשש שיבואו לטעות שההדלקה אינה לכבוד שבת (ובלבד שלא ידליקו קודם פלג המנחה, אז לא יוצאים ידי חובה).

הדלקת נר שעווה

בנוסף לדיון בגמרא על זמן ההדלקה, הגמרא במסכת שבת (פרק ב') דנה גם בשאלה באיזה חומרים ניתן להדליק. למרות שדבריו של רבי טרפון (כד ע"ב) הפוסק שיש להדליק בשמן זית בלבד, לא נפסקו להלכה, הגמרא כותבת שיש שמנים שאין להשתמש בהם, שכן הפתילה לא נאחזת בהם היטב, ויש חשש שאדם יטה את הנר בשבת כדי להטיב את אורו. כפי שמציינת הגמרא, אחד משמנים אלו היא השעווה, שניתן להשתמש בה כפתילה, אך לא כשמן. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. **הרי"ף** (ח ע"ב בדה"ר) ו**הרמב"ם** (שבת ה, ח) הבינו דברי הגמרא כפשטם, ניתן להשתמש בשעווה בתור פתילה, אך לא כשמן. ב. **התוספות** (ד"ה עד) ו**הרא"ש** (ב, א) בעקבות מנהג אשכנז כן להשתמש בשעווה כשמן ביארו, שכאשר הגמרא כותבת שניתן להשתמש בשעווה כפתילה, אין כוונתה כפתילה ממש, אלא שבמקרה בו השעווה מקיפה את הפתילה מכל צדיה, וכפי שנהוג בנרות השעווה בימינו, אז מותר שהשעווה תשמש גם כשמן. ובלשון הרא"ש:

פשיטא שעוה איצטריכא ליה, מהו דתימא על ידי פתילה נמי לא, קמשמע לן. פירש רש"י, על ידי פתילה נמי אם כרך שעוה סביב הפתילה ועשה ממנה נר, קמשמע לן דשרי. וכן נוהגין באשכנז ובצרפת להדליק נרות של שעוה בשבת. וחכמי נרבונא ז"ל אוסרין להדליק נר שעוה, ומפרשי הכי, מהו דתימא לפתילה נמי שאם עשה נר של שעוה והניחה בנר ונתן שמן עליה אימא לא, קמ"ל כיון שדולקת גם עם השמן מותר. אבל נר של שעוה בלא שמן אסור להדליק בשבת."

למעשה, למרות **השולחן ערוך** בדרך כלל צועד בעקבות הרי"ף והרמב"ם, במקרה זה פסק (רסג, ט) כדעת התוספות והרא"ש, שאין מניעה להשתמש בנר שעווה. טעם פסיקתו נימק בבית יוסף, שלמרות שהרמב"ם לא ציין את היתר התוספות, אין זה אומר בהכרח שהוא חולק עליו, אלא שדרכו לפסוק רק מה שמובא בגמרא בפירוש. עוד הוסיף **השולחן ערוך** (שם, ו), שבכל זאת מצווה בשמן זית, כיוון שאורו יפה וצלול ביותר (אם כי ייתכן שבנרות של היום, גם שלהבת נר שעווה נראית זהה).

מתוך הדיון על סוגי השמנים בהם ניתן להדליק, למדים הלכה נוספת:

א. הגמרא (שבת כד ע"ב) כותבת שלא ניתן להדליק בעטרן (= נפט), כיוון שריחו רע, ויש חשש סביר שהמדליק לא יוכל לשהות בנוכחותו. כפי שמדגיש רבא על בסיס פירוש התוספות (ד"ה הדלקת), אחת ממטרות הדלקת הנר היא להאיר את מקום הסעודה, לכן המדליק נרות במקום הסעודה ובסוף ייטוש אותו בגלל הריח, פגע במטרת ההדלקה¹.

כדברי הגמרא פסק השולחן ערוך (רעג, ז), אך הוסיף בעקבות המהר"ם שבמקרה בו אדם מצטער לשבת במקום בו נמצאים הנרות, לדוגמה כשיותר נעים ונח לשבת בחצר (דבר שהיה מקובל בארצות אשכנז בהם היו מקבלים שבת מוקדם, ובחצר היה אור), מותר לעבור לשבת בחצר, גם אם זה יגרום לנטוש את מקום הנרות. לא כולם קיבלו הרחבה זו, והמגן אברהם (שם, טו) ושלחן ערוך הרב (שם) כתבו שניתן לעשות כך רק במקום צער גדול, ולא בכל עניין. ובלשון שולחן ערוך הרב:

"לכתחילה צריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות, ואף אם אוכל מבעוד יום אין לו לאכול בחצר, אף אם נהנה שם יותר מפני האויר או מפני הזבובים. אבל אם הוא מצטער הרבה בבית מפני השרב או מפני הזבובים, יכול לקדש ולאכול בחצר אף על פי שאינו רואה הנרות, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, רק שיזהר שיהיו הנרות ארוכים שידלקו עד הלילה כמו שנתבאר בסימן רס"ג ע"ן שם."

ב. בנוסף להדלקה במקום האכילה, הגמרא כותבת (שבת כה ע"א) שיש להדליק נרות משום שלום בית, שכן כאשר הבית חשוך אנשים נתקלים בחפצים ונופלים, דבר המביא לידי מריבה בין בני הבית. על בסיס היגיון זה פסק המגן אברהם (רסג, א), שאדם שיש לו מספר חדרים, עליו להדליק נר בכל חדר וחדר, שכן בכל חדר קיים החשש שמא ייתקל בחפצים ויפול. עם זאת, בזמן הזה שיש פנסי רחוב וכדומה, אין צורך להדליק במיוחד בחדרים, שכן אין חשש התקלות בחפצים.

האם יש לברך על הדלקה במקום השינה? המרדכי (שבת, רצד) כתב, שבחורים ההולכים ללמוד מחוץ לביתם, ואוכלים במקום אחר מהמקום בו הם ישנים, עליהם להדליק נרות בברכה במקום הלינה. במקרה בו אדם אוכל בבית בו הוא ישן, אין צורך להדליק בחדרים בברכה, ויוצאים ידי חובת הברכה בברכה שעל הנרות במקום האכילה, שהיא ההדלקה המרכזית.

שינה בבית אחר

לטעמים שהובאו לחובת ההדלקה, יש השלכה במקרה בו אדם ישן מחוץ לביתו:

השולחן ערוך (רסג, י-ז) פסק שני פסקים שלכאורה נראים סותרים זה את זה. **בסעיף ו'** פסק, שרק הנמצא עם אשתו בבית יוצא ידי חובת ההדלקה, אך אם הולך ללמוד ולישון במקום אחר עליו להדליק בברכה. **בסעיף ז'** לעומת זאת פסק, שרק אורח שאשתו לא מדליקה עליו בביתו צריך להשתתף עם בעלי הבית בהדלקה, ומשמע שיוצא ידי חובה גם אם לא נמצא באותו בית עם אשתו.

הביאור הלכה (ד"ה בחורים) יישב, שבהדלקת נרות יש שני חיובים, חובה על האדם להדליק נרות, וחובה על הבית שלא יהיה חשוך. **בסעיף ו'**, דן השולחן ערוך במקרה בו לאורח יש חדר מיוחד, ולכן פסק שעליו להדליק בברכה, שכן גם אשתו מדליקה עליו בביתו ובכך יצא ידי 'חובת האדם', עדיין חדרו חשוך. **בסעיף ז'** לעומת זאת מדובר באורח השוכן בבית מארחיו, לכן מצד 'חובת הבית' הוא יצא ידי חובה, שכן הבית מואר מהאור שהדליקו מארחיו. אמנם מצד חובת האדם הוא לא יצא ידי חובה, אלא שאם הוא נשוי ואשתו מדליקה בשבילו, בכך יוצא ידי חובה. **ובלשון הרב רימון** (שבת ג, 272) שסיכם:

"נוכל אפוא לסכם ולומר, שאדם צריך לדאוג תמיד לצאת הן ידי חובת האדם והן ידי חובת הבית. חובת האדם מתקיימת בכך שהאדם מדליק נרות בעצמו, או שאשתו מדליקה עבורו (ואולי אפילו הוריו), או שהוא סמוך על שולחן אחרים. חובת הבית מתקיימת בכך שנרות דולקים במקום האכילה, ויש אור שבשאר חדרי הבית (ואפילו אור עקיף כגון מפנסי רחוב)."

על בסיס זה, חייל נשוי הנמצא בצבא, אם חדרו מואר על ידי פנסים מבחוץ, אין הוא צריך להדליק נרות, שכן הוא יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו. מה דין חייל רווק? אם הוא נמצא תקופה ממושכת בצבא, מוסכם שעליו להדליק נרות בברכה. אם מדובר ביציאה חד פעמית, פסק **השמירת שבת כהלכתה** (מה, הערה יב) שהוא יוצא ידי חובה בהדלקת אימו, וזאת בניגוד לדברי השו"ת **אז נדברו** (ג, נג) שסבר שרק בעל יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו כשאין בביתו, מה שאין כן רווק, שיוצא ידי חובה רק כשנמצא בבית.

הדלקת בנות רווקות

א. לכאורה לפי מה שראינו, בנות רווקות הנמצאות בביתן לא צריכות להדליק נרות בברכה, שהרי הן יוצאות ידי חובה בהדלקת אימן. כך אכן פסק **הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ב, לב), שהוסיף שבנות המדליקות ומברכות עוברות על ברכה לבטלה, ואסור להן להתכוון לא לצאת ידי חובה בהדלקת אימן, וכפי שבבדיקת חמץ, ברכה בחדר אחד פוטרת מלברך על בדיקת שאר חדרי הבית.

ב. למרות זאת כתב **ערוך השולחן** (רסג, ז), שהמנהג במקומו שגם בנות רווקות מדליקות בברכה, ולדעתו מותר להן לא להתכוון לצאת ידי חובה בהדלקת אימן (וכן עודד מנהג זה **הרב מליובאוויטש**). כך פסק גם **השמירת שבת כהלכתה** (מג, ח), אם כי הוסיף שטוב שידליקו לפני אימן, וכן שידליקו באחד החדרים בבית בהם חובה להדליק, ולא בחדר בו האם מדליקה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...

¹ היכן בדיוק יש להניח את נרות השבת? **כף החיים** (רסג, כח) כתב על פי הזוהר, שרצוי להניחו ליד שולחן השבת, כשם שהמנורה הייתה כנגד השולחן. לעומת זאת מלשון **הרמ"א** (רסג, י), עולה שיש להניחם על השולחן. במקרה שעושים כך ורוצים לפנות את הנרות, יש לוודא שהניחו חפץ נוסף על מגש הנרות, וכך המגש מוגדר כבסיס לדבר האסור והמותר שמותר לטלטלו לצורך מקומו. כיום במקומות רבים מניחים את הנרות בסלון במקום גבוה, על מנת למנוע מילדים להגיע לאש.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com